

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาถึงพัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ ศักยภาพการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงการใช้น้ำที่เกี่ยวข้อง ในชุมชนบ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษาชุมชน เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงบริบทของชุมชน สภาพแวดล้อม โดยมีแนวทางในการศึกษา ดังนี้

3.1 ระเบียบวิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิจัยดังต่อไปนี้

3.1.1 แหล่งข้อมูลการศึกษา

3.1.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.1 แหล่งข้อมูลการศึกษาประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยทำการศึกษาและเก็บข้อมูลโดยตรงจากประชากรในพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1.1.1 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) ผู้วิจัยได้ทำ

การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชน นายฝายคนปัจจุบัน คณะกรรมการเหมืองฝาย กลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้นำองค์กรชุมชนปัจจุบัน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเหมืองฝาย จำนวน 10 ท่าน ในช่วงแรกผู้วิจัยได้แนะนำตัวและวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยโดยสังเขปต่อผู้ให้สัมภาษณ์ และสร้างความคุ้นเคยในช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากนั้นในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ใช้แบบนำสัมภาษณ์เพื่อจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเหมืองฝาย การจัดการน้ำในปัจจุบัน สภาพการณ์ปัจจุบันของชุมชน เป็นต้น

1.1.2 แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของบ้านฝายมูลในด้านประชากร ได้แก่ โครงสร้างอายุประชากร เชื้อชาติ สัญชาติ จำนวนครัวเรือน และประชากรวัยแรงงาน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองพื้นที่ทำการเกษตร ชนิดของพืชที่ปลูกของแต่ละครัวเรือน ผลผลิต รายได้ และชนิดและจำนวนของสัตว์เลี้ยง จำนวน 13 ครัวเรือน โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ใช้น้ำของบ้านฝายมูล

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษจากเอกสาร และรวบรวมจากแหล่งข้อมูลดังนี้

1.2.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเหมืองฝาย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน วัฒนธรรมไทยพวน และ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ข้อมูลของหมู่บ้าน เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1.2.2 ศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กรเอกชนในพื้นที่ เป็นต้น

3.1.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1 แบบโครงสร้างคำถามนำ (Guide Interview) ผู้วิจัยจะจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กันในลักษณะการสนทนา การสังเกต และการสัมภาษณ์ภายใต้ประเด็นคำถามที่กำหนดไว้เบื้องต้นดังนี้

- บริบทของชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ลักษณะกายภาพของชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชน ลักษณะสังคม และการเมืองของชุมชน โดยสัมภาษณ์จากผู้อาวุโสของชุมชน ผู้นำชุมชนรุ่นเก่า และคั่นคว่าจากเอกสารต่างๆ

- ศักยภาพในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยจะศึกษาครอบคลุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ป่าต้นน้ำ และ น้ำ โดยผ่านองค์กรเหมืองฝายของชุมชนในพื้นที่บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยสัมภาษณ์นายฝายรุ่นเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ สมาชิกองค์กรเหมืองฝายและเอกสารขององค์กรเหมืองฝาย

2 แบบสอบถาม จำนวน 13 ชุด เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของบ้านฝายมูลในด้านประชากร ได้แก่ โครงสร้างอายุประชากร เชื้อชาติ สัญชาติ จำนวนครัวเรือน และประชากรวัยแรงงาน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองพื้นที่ทำการเกษตร ชนิดของพืชที่ปลูกของแต่ละครัวเรือน ผลผลิต รายได้ และชนิดและจำนวนของสัตว์เลี้ยง

3 การทำแผนที่ (Mapping) โดยการศึกษา สภาพหมู่บ้าน เมืองฝาย ลำเหมือง พื้นที่เพาะปลูกที่รับน้ำจากเมืองฝาย สำรวจคุณลักษณะพื้นที่ สภาพแวดล้อมลักษณะธรรมชาติ โดยมีผู้นำทางในพื้นที่ ที่รู้จักสภาพหมู่บ้านและลำเหมืองเป็นอย่างดี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และระบบการผลิต

4 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชน แก่ฝายในอดีตและปัจจุบัน คณะกรรมการเมืองฝาย กลุ่มผู้นำ ผู้นำองค์กรชุมชนปัจจุบัน และบุคคลในพื้นที่ที่คาดว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเมืองฝาย จำนวน 10 ท่าน

3.1.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ นอกจากวิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลในภาคสนามด้วยตัวเอง โดยการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1 การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจำเป็นต้องได้ข้อมูลที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือมากที่สุด ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะต้องอาศัยความคุ้นเคย และการยอมรับจากชุมชนเสียก่อน ด้วยการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการต่อชุมชน ซึ่งเจงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้อย่างชัดเจนเพื่อป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นกับคนในชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยกับนายฝายคนปัจจุบันเพื่อสังเกตการณ์ในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วิธีการดำเนินชีวิต กิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนใกล้เคียงจากการพูดคุยกับคณะกรรมการเมืองฝายจากหมู่บ้านอื่นๆ และ ระหว่างชุมชนกับองค์กรของรัฐจากการสัมภาษณ์กับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ คือ กำนัน และผู้ประกอบอาชีพอาจารย์ในหมู่บ้านฝายมูล จากนั้นก็ดำเนินการสรรหาผู้นำทางในการทำแผนที่ซึ่งได้แก่ นายฝายท่านปัจจุบัน ได้ให้ความอนุเคราะห์นำผู้วิจัยเดินสำรวจฝาย ลำเหมือง และพื้นที่เพาะปลูกของบ้านฝายมูลและบ้านข้างเคียงบางส่วน

2 การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หลังจากสร้างความสัมพันธ์ระยะหนึ่ง รวมถึงการสังเกตและเก็บข้อมูลพื้นฐานแล้ว ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้ คือ กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น จากนั้นก็ทำการสนทนากลุ่ม เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้รับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และ สดท้ายโดยเลือกผู้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกต่อไป การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์นายฝายท่านปัจจุบันและ คณะกรรมการเมืองฝายจากแต่ละหมู่บ้านที่มีพื้นที่รับน้ำมากและเข้าร่วมกิจกรรม

ของเหมืองฝายมาเป็นเวลานาน ซึ่งแต่ละท่านได้เป็นคณะกรรมการเหมืองฝายมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 4 ปีซึ่งแต่ละท่านก็ได้ให้ความกรุณาตอบข้อซักถามเกี่ยวกับประวัติและการจัดการน้ำเหมืองฝายในพื้นที่รับน้ำที่คณะกรรมการแต่ละท่านดูแลอยู่อย่างละเอียด

3.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วมาจัดทำให้เป็นระบบ หาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ ทั้งเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง ปรากฏการณ์และทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการแบ่งช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญ (Time Line) เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ภาพรวมของการศึกษา การเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากรน้ำของบ้านฝายมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนที่ศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยกระทำพร้อมๆ กันตลอดช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัย หลังจากได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละวันก็จะทำการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดพร้อมกับจัดหมวดหมู่ของข้อมูลในด้านต่างๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและการเมืองของชุมชน ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่ตามประเด็นดังกล่าวพร้อมวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกันด้วยทุกครั้ง

2 การวิเคราะห์ด้านการจัดการน้ำขององค์กรเหมืองฝาย โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่างความเป็นมา การก่อตั้งองค์กร องค์ประกอบและโครงสร้างขององค์กร และพัฒนาการขององค์กรเหมืองฝาย การเปลี่ยนแปลงบทบาท หน้าที่ภายในองค์กรเพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กร

3 วิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งหมด วิจัยในด้านบริบทของชุมชน องค์กรเหมืองฝาย ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การจัดการป่าต้นน้ำ และ ความเป็นชุมชนไทพวนว่ามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อย่างไรกัน และ นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของการบรรยายโดยแบ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญคือในช่วงแรก ตั้งแต่เริ่มมีการก่อตั้งองค์กรเหมืองฝาย จนกระทั่งถึงช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงฝายมาเป็นฝายคอนกรีตแบบถาวร และในช่วงที่สอง จากช่วงที่เปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน